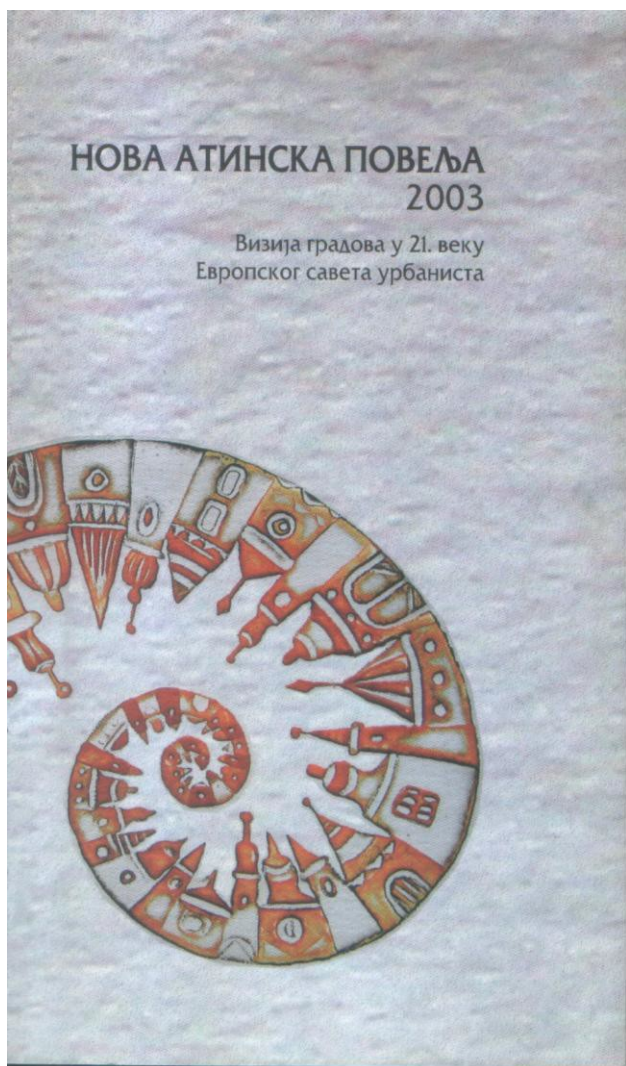

KOLIKO JE NOVA ATINSKA POVELJA STVARNO NOVA

Ove godine navršava se jedna decenija od usvajanja Nove atinske povelje, koja je još uvek uzor za planiranje i urbanu obnovu gradova u zemljama Evropske unije i šire. Usvojena je 20. novembra 2003. godine u Lisabonu, a u Srbiji ovaj dokument je preveden i predstavljen 2010. godine povodom 55. jubileja Udruženja urbanista Srbije.

Kako evropski, tako i srpski pobornici ovog dokumenta pretenciozno smatraju da je on vizionarski recept za budućnost evropskih gradova. Njeni strukotvorci smatraju da je Povelja zasnovana na novim temeljima i ciljano je usmerena prema urbanističkom i prostornom planiranju, odnosno boljoj teritorijalnoj organizaciji i koheziji evropskih gradova u budućnosti.

Nova atinska povelja

U tom kontekstu, jasno je da se ona nije mogla zamisliti samo kao dokument sa pragmatičnim koristima i smislom. Bilo je za očekivati da ona bude korisna i relevantna podloga i u teoretskom smislu, pogotovo kada je u pitanju planiranje grada kao zdravog i održivog urbanosredinskog prebivališta [1], ali i njegovog užeg i šireg okruženja (regije) sa aktivnim i dopunskim ozonskim masivom [2] kao šire gravitirajućih i održivih delova životnosredinskog staništa [3]. To i jeste razlog da se nakon njene jednodecenijske implementacije postavi pitnje, koliko je Nova atinska povelja zaista nova, odnosno koliko je ona strukotvorna, gradotvorna, ekotvorna i životvorna?

Jednostrana „2D“ tipologija na štetu ekoreciprocity

Njen pretpostavljeni cilj je da se živi u boljim ili „usaglašenim gradovima“ [4], međutim ona baš u teoretskom i pragmatičnom smislu, zapostavlja suštinski značajno tipološko razvrstavanje tri tipa integrativnih, kompatibilnih i komplementarnih fizičkih struktura, objekata ili artefakata urbanosredinskog prebivališta. Čitav problem proizlazi iz činjenice da Nova atinska povelja kroz neodrživu kombinatoriku „3D“ i prevaziđene „2D“ terminologije, u fizičkoj strukturi grada prozelitistički i neodrživo prepoznaje samo visoko građene objekte ili artefakte, i njih smatra jedino izgrađenim prostorima i objektima. Zato u vezi s tim, postavlja se logično pitanje, da li je to samo zato što visoko građeni, u odnosu na nisko i pejzažno građene objekte ili artefakte, imaju zidove?

Upravo zbog takvog neodrživog „2D“ pristupa i sagledavanja činjenica, samo se visoko građeni objekti svrstavaju u tzv. punine, iako u njima ima puno praznina (prostorija). Međutim, pejzažno i nisko građeni objekti, verovatno samo zato što nemaju zidove, neodrživo se svrstavaju u tzv. praznine, odnosno tzv. neizgrađene, tzv. slobodne i tzv. otvorene prostore i površine, što neminovno znači da oni nisu „3D“ strukture, objekti ili artefakti. Dakako, takav pristup nameće pitanja, kao što su: Kako se projektuje punina, odnosno praznina? Kako visoko građeni objekti mogu biti punina, ako imaju puno praznina?

Kako pejzažno ili nisko građeni „3D“ objekti mogu biti praznine, ako oni takvi kakvi jesu i kakvi nam trebaju bez zidova, vrše funkciju zbog koje su tako planirani, projektovani i izgrađeni? Po kojem naučno-stručnom principu visoko građeni „3D“ objekti takvi kakvi jesu i kakvi nam trebaju sa zidovima, predstavljaju tzv. puninu, a pejzažno i nisko građeni „3D“ objekti, takvi kakvi jesu i kakvi nam trebaju bez zidova, predstavljaju prazninu? Isto tako, po kom principu samo visoko građeni „3D“ objekti kao tzv. punine čine stožere poželjnog urbanog kontinuiteta, a pejzažno i nisko građeni „3D“ objekti kao tzv. praznine čine stožere nepoželjnog urbanog diskontinuiteta?

Samo ove činjenice i pitanja koja proizlaze iz „2D“ postavki u Povelji, jasno govore da ona nije vizionarska, jer viziju evropskih gradova u 21. veku sagledava kroz primenu prevaziđene „2D“ terminologije i „2D“ kvaziznanja, zbog čega ona ustvari (ne)zna da urbanosredinsku strukturu (grad) osim lokalnih urbanih zajednica i visokograditeljskih struktura, čine još i niskograditeljski i pejzažnograditeljski tipovi „3D“ objekata ili artefakata, iako oni nemaju zidove.

Dakle, ona neuočava dosadašnje zablude i jednostranost „2D“ teorija i pragme planiranja i upravljanja prostorom [5], pogotovo kada je u pitanju vaspostavljanje održivog ekoreciprocity između visoko, nisko i pejzažno građenih fizičkih struktura, objekata ili artefakata [6]. Ovakva precizna i egzaktna tipologija fizičkih („3D“) struktura koja prepoznaje, razvrstava i vrednuje visokograditeljske, niskograditeljske i pejzažnograditeljske tipove „3D“ objekata, jasno ukazuje da među njima nema i ne može biti prozelitizma. Dakle, oni su međusobno jednako vredni, ravnopravni i značajni u strukturisanju urbanosredinskog prebivališta, pa nije slučajno što njihova prostorna organizacija na principima ekoreciprocity između visoko, nisko i pejzažno građenih struktura i objekata, zatim fizički subjektivitet i kapacitet, te ekourbani bonitet i legalitet imaju posebno važno mesto i ulogu u održivom opstanku i razvoju lokalne urbane zajednice.

Šta se promenilo od Bauhauusa do danas

Znači, u Povelji je vidljiva neodrživa kombinatorika „2D“ i „3D“ terminologije koja posledično marginalizuje tipologiju, odnosno jedan deo imanentnih i prepoznatljivih tipova „3D“ objekata koji su u procesu urbanističkog i prostornog planiranja vrlo bitni za strukturisanje, ali i održivi razvoj i funkcionisanje urbanosredinskog prebivališta. To signifikantno govori da tipologija prepoznatljivih urbanosredinskih fizičkih struktura ima važno mesto u eventualnom ispravljanju zabluda ili konfuzije u dosadašnjim „2D“ teorijama i pragmi planiranja i upravljanja prostorom. Zatim, ona je važna za efektivno stvaranje i organizovanje znanja na „3D“ principima održivog ekoreciprocity, ali i za razvijanje „3D“ teorija i pragme koje su od značaja za dalja istraživanja [7] u procesu i oblasti održivog „3D“ ekourbanističkog i ekoprostornog (ekoregionalnog) planiranja [8], pa konačno i za bolju teritorijalnu organizaciju i koheziju evropskih gradova.

Iz ovog skraćenog prikaza saglediva je njena nestrukotvornost, negradotvornost i neživotvornost, zbog čega još uvek ne živimo u boljim, odnosno „usaglašenim gradovima“, kojima se tobože teži od usvajanja Povelje 2003. godine. Poseban je problem što i ona (ne)posredno inicira i podstiče plansko-urbanističke „2D-patente“ koji generišu metajezičke izvedenice, nepreciznu, odnosno varirajuću spekulativno-profitersku terminologiju i pseudourbane aktivnosti. Kroz takvo „2D“ zastranjivanje pod plaštom „2D“ edukacije, terminologije, legislative, regulative..., danas se već u nedogled plasiraju kvazistručna znanja o spekulativnim i mimikrijskim „2D-patentima“, kao što su tzv. otvoreni, tzv. slobodni, tzv. neizgrađeni prostori i tzv. zelene površine, umesto znanja o „3D“ strukturama, objektima ili artefaktima pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i kulturno-parkovnog nasleđa [9]. Ovde je dovoljno postaviti pitanje, kako nešto što je planirano, projektovano i izgrađeno, istovremeno može biti neizgrađeno ili slobodno? U vezi s tim, jasno je da park, trg, raskrsnica, promenada... imaju svoju namenu, iako nemaju zidove. To samo znači, da ipak nisu

neizgrađeni, nisu slobodni [10] itd., već naprotiv, sve suprotno tome.

Znači, takve „2D“ vizije i pre i nakon usvajanja Povelje, kroz više decenija do danas volšebno podstiču i doprinose uzakonjivanju kvazistručnog i neodrživog plansko-urbanističkog „patenta“ po kojem je „3D“=„2D“ i obratno. Ovakav pristup i sagledavanje posledično obesmišljavaju i urušavaju strukotvorni, gradotvorni, ekotvorni, životvorni i urbanosredinski bonitet i kapacitet, zatim se afirmišu korupcija i profiterstvo, a potom i pseudourbanizacija i drugi oblici kontaminacije urbanosredinskog prebivališta. To su suštinski problemi koji se i pre i nakon usvajanja Povelje, veoma štetno odražavaju na afirmisanje i implementaciju teorija, znanja i pragme „3D“ ekourbanističkog i ekoprostornog planiranja, zatim poželjnog i održivog ekourbanog kontinuiteta, ali i višedecenijsko ignorisanje ekoreciprocity između visokih, niskih i pejzažno građenih fizičkih („3D“) objekata ili celina. Iz tih razloga, i tokom prve decenije u 21. veku ozbiljno je dovedeno u pitanje održivo strukturisanje urbanosredinskog prebivališta na principima ekoreciprocity, zatim vaspostavljanje održivog ekourbanog kapaciteta i boniteta, kao i održivi razvoj i opstanak lokalnih zajednica.

U tom kontekstu, „2D“ edukovani i profilisani kadrovi kroz par decenija takozvanog „gabaritnog“, „kompozicionog“ i „tehnicističkog“ [11], a sad i integrativnog urbanizma, volšebno apostrofiraju virtuelne i zagovaraju tzv. slobodne i tzv. otvorene prostore i tzv. zelene zone unutar grada, čime jasno stavljaju do znanja da, kao i Bauhaus početkom 20. veka [12], nevide da pejzaž i parkovno-urbane fizičke strukture mogu biti i da jesu predmet umetničkog stvaranja, zatim pejzažno-arhitektonsko-urbanog dizajna i izgradnje. To i jeste razlog zbog kojeg ove planirane, projektovane i građene strukture sa urbanim procesima, kvazistručno se svrstavaju u prirodne tvorevine. A, to govori da se božije (prirodne) tvorevine neplaniraju, neprojektuju i negrade, kao ni prirodni procesi koji u njima vladaju.

Dakle, oni još od Bauhauasa, a zatim i kroz neodrživu kombinatoriku „2D“ i „3D“ teorija i pragme u Novoj atinskoj povelji od 2003. godine, jednostrano i kvazistručno ignorišu i potiru imanentne i baštinjene

vrednosti vrtno-parkovnog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti sve do danas. Zbog ovih svojevrsnih zabluda, u rušilačkom naletu investitorskog urbanizma i korporatokratije nadvladala je interesno-profiterska ili „2D“ spekulativna logika, koja je tokom 20. veka prerasla u proces kvazistručne degradacije i obezvređivanja istorijskih činjenica o vrtno-parkovnom graditeljstvu, stvaralaštvu, kulturi, umetnosti i kulturno-parkovnom nasleđu. Nakon toga, uvek u teskobnom urbanom supstratu, za mnoge moderniste i postmoderniste koji su više ili manje sledili Bauhauasa, to je postala jedinstvena prilika da mađioničarski skuju „2D-patente“, koji će tokom više decenija u 20. veku sve do danas, sasvim beskrupulozno i neodrživo oduzimati treću dimenziju „3D“ strukturama, objektima ili artefaktima vrtno-parkovne ili pejzažne arhitekture [13].

Kroz takav višedecenijski odnos, uvrežio se neodrživi „patent“ po kojem je „3D“=„2D“ i obratno, i on je kao takav prisutan i u Novoj atinskoj povelji. To se primećuje kroz kvazistručno svodenje pejzažno-urbanih tvorevina na tzv. neizgrađene, tzv. slobodne, tzv. otvorene, tzv. zelene površine, prostore, zone i razne druge „2D“ izvedenice i „2D-patente“, kojima se suprotno naučno-stručnim znanjima, principima, pregnućima i dostignućima potire njihov graditeljski, kulturni i funkcionalni identitet, fizički subjektivitet i kapacitet, ekourbani bonitet i legalitet, ali i ekoreciprocity između visokih, niskih i pejzažno građenih struktura, objekata ili artefakata. Iz ovih presečnih činjenica, jasno proizlazi da „2D“ profilisani kadrovi, vrlo tendenciozno i kvazistručno, a onda još pod teretom spekulativnih i profilerskih interesa investitorskog urbanizma, hegemonije kapitala i korporatokratije, najčešće se neosvrću, pa potom (ne)svesno (ne)znaju i (ne)vide da kroz graditeljsku i urbanu istoriju sve do danas, razni tipovi vrtova, predvrtova, parkova, skverova, promenada, drvoreda, aleja i drugih „3D“ struktura, objekata ili artefakata pejzažne arhitekture, definitivno i stvarno u pojmovnom i javnom smislu, čine suštinske makro i mikrouurbanističke elemente „3D“ pejzažno-arhitektonsko-urbanog sistema, graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i kulturno-parkovnog nasleđa.

Na osnovu toga, zapostavljena je složenost ekističke dimenzije gradograditeljskih i prostornih problema [14], i to jasno pokazuje kako se Nova atinska povelja, a onda i „2D“ urbanističko i prostorno planiranje ograničilo na „2D“ edukaciju, „2D“ terminologiju, „2D“ regulativu i posledično na „2D“ plan namene površina bez treće dimenzije i bez produbljenog mišljenja o prostoru u celini. Tako „2D“ urbanisti i planeri fizički oblik i gabarite grada svode na „2D“ principe [15], od kojih je jedan bio „lociranje“ i distribucija nekih sadržaja u funkcionalističko-saobraćajnom maniru, a drugi je bio proizvoljno „likovno poigravanje“ formalizovanim slikama plana naselja [16].

Dakako, ovaj virtuelni „2D“ plan namene površina koji je tekovina prevaždenog „2D“ planiranja još iz vremena „gabaritnog“, „kompozicionog“ i „tehnicističkog“ urbanizma, i danas je još uvek najvažnije „2D“ polazište (podloga) u planiranju grada. Iz svih ovih presečno navedenih razloga i činjenica, jasno se vidi da su Nova atinska povelja kao i „2D“ urbanističko planiranje zapostavili kreativnu akciju, i da se ništa nije promenilo od Bauhauasa do danas, naročito kada je u pitanju vrednovanje objekata i struktra pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i kulturno-parkovnog nasleđa. Slično tome, i regionalno planiranje izgubilo se u „2D“ teoretskom istraživanju, dok je „3D“ razmatranje celine problema tako reći napušteno [17]. Svi ovi razlozi dovoljno razumljivo ukazuju zašto „2D“ edukovani kadrovi kroz „2D“ urbanističko i prostorno planiranje, pa i moderna arhitektura, kao i Nova atinska povelja, još uvek nisu doprineli stvaranju boljih gradova u 21. veku, odnosno još uvek uveliko participiraju u umnožavanju negativnog ekološkog nasleđa i negativnih efekata staklene bašte.

Zaključak

Da bi se prevazišli navedeni problemi neophodno je odbaciti „2D“ teorije i pragmu. Potom, u oblasti planiranja i upravljanja prostorom, posebno je važno usmeriti se na „3D“ edukaciju, te sticanje, afirmisanje i implementaciju znanja iz oblasti ekourbanističkog i ekoprostornog (ekoregionalnog) planiranja [18]. Ona se moraju bazirati na principima održivog ekoreciprocity između jednako vrednih, jednako važnih i sasvim ravnopravnih visoko, nisko i pejzažnograditeljskih fizičkih („3D“) struktura, objekata ili artefakata, kako u strukturisanju, oplemenjivanju i kultiviranju urbanosredinskog prebivališta, tako i u zaštiti i očuvanju životnosredinskog staništa. Takav „3D“ ekourbani i ekoprostorni pristup predstavlja unapređenu i ustvari kvalitativno preosmišljenu podlogu i viziju za izradu adekvatne naučno-stručne literature. Samo na tim osnovama, buduća „3D“ edukacija i „3D“ umeća mogu i te kako doprineti integrisanju „3D“ iskustava, terminologije i znanja u održive strukotvorne, gradotvorne, ekotvorne i životvorne ekourbanističke i ekoprostorne teorije, ciljeve, povelje i druge dokumente i planove.

Prof. dr Ćerimović LJ. Velimir,
Univerzitet „Union – Nikola Tesla“
Beograd; Departman arhitektura i
urbanizam

Literatura

- [1] Ćerimović, LJ. Velimir (2011), *(Ne)održivo „2D“ planiranje struktura urbanog i predeonog pejzaža u uslovima klimatskih promena*, Zbornik radova „Budućnost razvoja naselja u svetlu klimatskih promena“, Društvo urbanista Beograda (DUB), Beograd, str. 137-172.; www.pipaugs.org.rs
- [2] Milošević, V. Predrag – Ćerimović, LJ. Velimir (2010), *Eko-grad Beograd – kontinuitet sistemskih ogrešenja o održivost*, Izgradnja, Broj 1-2., Godina LXIV, Beograd, str. 47-70.; www.pipaugs.org.rs
- [3] Ćerimović, LJ. Velimir (2012), *„2D“ ili „3D“ regulativa, planiranje i upravljanje urbanim i regionalnim prostorom*, Zbornik radova „Gradovi u XXI veku“, Asocijacija prostornih planera Srbije, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Zlatibor-Beograd, str. 289-300.; Zbornik radova Zlatibor 2012 APPS.pdf – Adobe Reader; www.pipaugs.org.rs
- [4] ****Nova atinska povelja 2003 – Vizija gradova u 21. veku* Evropskog saveta urbanista (2010), Reč urednika, Udruženje urbanista Srbije, Beograd, str. 11.
- [5] Ćerimović, LJ. Velimir (2012), *Da li je planirani, projektovani i građeni park kulturno ili prirodno dobro, ili zelena površina, ili...?*, Savremeno graditeljstvo, Broj 9, Godina IV, Banja Luka, str. 52-67.
- [6] Ćerimović, LJ. Velimir (2011), *Neodržive pseudourbane posledice zakonske i urbanističke terminologije*, Glasnik Srpskog geografskog društva, Broj 3., Sveska XCI, Beograd, str. 117-138.; www.pipaugs.org.rs
- [7] Yiftachel, Oren (1989), *Towards a New Typology of Urban Planing Theories*, Environment and Planing B:Planing and Design, str. 16.
- [8] Ćerimović, LJ. Velimir (2011), *Pseudo-urbanizacija kao posledica zakonske i urbanističke terminologije*, Tehnika, Broj 65 (2011) 1., Godina LXVI, Beograd, str. 27-34.; www.pipaugs.org.rs
- [9] Ćerimović, LJ. Velimir (2010), *Održiva urbanizacija i neodrživa pseudourbanizacija*, Savremeno graditeljstvo, Broj 04, Godina II, Zavod za izgradnju a.d. Banja Luka, Republika Srpska, Banja Luka, str. 28-38.
- [10] Ćerimović, LJ. Velimir (2011), *Urbanizacija ili pseudourbanizacija*, Nasleđe, Broj 17., Godina VIII, Filološko-umetnički fakultet (FILUM) Kragujevac, Kragujevac, str. 39-63.; www.pipaugs.org.rs
- [11] Radović, Ranko (2009), *Forma grada*, Građevinska knjiga, Beograd, str. 3.
- [12] Obad Šćitaroci, Mladen (1992), *Hrvatska parkovna baština*, Školska knjiga, Zagreb, str. 153.
- [13] Ćerimović, LJ. Velimir (2009), *Neprikladna stručna terminologija u knjigama i zakonskoj regulativi*, Izgradnja, Broj 3-4., Godina LXIII, Beograd, str. 87-106.; www.pipaugs.org.rs
- [14] Doksijadis, Konstantinos (1982), *Čovek i grad*, Nolit, Beograd, str. 27-47.
- [15] Ćerimović, LJ. Velimir (2009), *Efektii marginalizacije i diskontinuiteta pajzano-arhitektonsko-urbanih struktura u građenoj sredini*, Zbornik radova (CD) „Kontinuitet-diskontinuitet u planiranju gradova“, Društvo urbanista Beograda (DUB), Beograd, str. 142-163.; www.pipaugs.org.rs
- [16] Radović, Ranko (2009), Isto, str. 3.
- [17] Doksijadis, Konstantinos (1982), Isto, str. 25.
- [18] Ćerimović, LJ. Velimir (2010), *Moći zakonodavne i urbanističke kvazi-stručne terminologije, i vice versa: Peti parkić Beograd – Trotoari Sarajevo – Akademski park Beograd*, Izgradnja, Broj 9-10., Godina LXIV, Beograd, str. 553-570.; www.pipaugs.org.rs